

УДК 94.(477.83(86):271.4(092)

DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2020.15.3>

ЛІТУРГІЙНЕ ЖИТТЯ ПІДПІЛЬНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

Катерина ІВАНИШИН

*Університет Короля Данила, юридичний факультет,
вул. Євгена Коновальця, 35, м. Івано-Франківськ, Україна*

Науковий керівник: Роман ЛУЦЬКИЙ

Університет Короля Данила, Науково-дослідний інститут імені Академіка Івана Луцького, вул. Євгена Коновальця, 35, м. Івано-Франківськ, Україна

У 2019 році минає тридцятиріччя з часу виходу з підпілля Української Греко-Католицької Церкви. ХХ століття знає не так багато прикладів успішної нелегальної діяльності суспільної інституції, такої як Греко-Католицька Церква, що зберегла усі свої функції, неперервність існування та виявилася прикладом ненасильницького опору в умовах тотальної заборони та репресій. Будь-яка душпастирська діяльність греко-католицьких священників після Львівського псевдособору вважалася незаконною. Священники, монахи й монахині були піддані репресіям. В цьому і виражена актуальність піднятої проблематики.

Зокрема, за «контрреволюційну діяльність» та «зраду Батьківщини» митрополита Йосифа Сліпого було засуджено до восьми років виправно-трудових таборів та трьох років позбавлення громадянських прав, єпископа Никиту Будку – до п'яти років ув'язнення та трьох років позбавлення громадянських прав, єпископа Миколая Чарнецького – до п'яти років ув'язнення та трьох років позбавлення громадянських прав, єпископа Івана Лятишевського – до десяти років. Єпископ Григорій Хомишин помер у київській тюрмі ще перед процесом 28 грудня 1945 року. У таборі «Чапаївка-Віта» під Києвом 17 грудня 1947 року помер і Перемишльський єпископ Йосафат Коциловський. 1 жовтня 1949 року на засланні в Караганді (Казахстан) загинув генеральний вікарій Львівської архієпархії єпископ Никита Будка. 12 листопада 1950-го біля Воркути – Перемишльський єпископ-помічник Григорій Лакота.²⁴

Незважаючи на те, що «видима» структура УГКЦ була зруйнована арештами єпископату, Церкві вдалося в умовах переслідувань і глибокого підпілля зберегти неперервну тяглість єпископського служіння. Єпископські хіротонії здійснювалися

²⁴ Церква в Підпіллі 1948-1989 (Історія УГКЦ). URL: <http://ugcc.ua/official/official-documents/>

таємно підпільними владиками. З 1945-го по 1989 рік в умовах суворої таємності, хіротонію отримали 15 підпільних єпископів.

Тільки протягом 1945–1946 років органи держбезпеки заарештували понад 800 греко-католицьких душпастирів з терміном засудження від 10 до 25 років. Географія тюремного ув'язнення духовенства, чернецтва та мирян була широка: Мордова, Казахстан, Сибір, далекий Схід. На спецпоселення після відбуття в'язничного терміну висилали в Красноярський край, Читинську область, Хабаровський край.²⁵

Атеїстична держава не спромоглася, однак, зламати дух опору. Незважаючи на нестерпні фізичні та моральні умови радянських таборів і складні умови життя на засланні, греко-католицьке духовенство використовувало всілякі можливості, щоб сповняти своє покликання. У атмосфері глибокої релігійності та свідомого українського патріотизму у місцях позбавлення волі та на поселеннях відбувалися служби Божі, молебні, уділялися Святі Таїнства.

Священики хрестили дітей, вінчали на спецпоселеннях молодят, причому не лише українців. У таборах відбувалися навіть священничі рукоположення.

У Галичині продовжувалося церковне життя в підпіллі – зокрема завдяки активності єпископів, священиків, чернецтва та вірних, котрі повернулися з таборів та заслань. Таємні Богослужіння відбувались у приватних будинках, у відпустових місцях, біля закритих церков. Підпільні Літургії проходили переважно вночі за зачиненими дверима при зашторених вікнах. 17 вересня 2019 року – день 120-ліття єпископської хіротонії Праведного Митрополита Андрея та 30-ліття маніфесту за легалізацію УГКЦ, митрополит Ігор згадує: «Спогад про таємні зустрічі у нашому домі зі священиками. Зазвичай зустрічі з отцями відбувались вночі, до нас приходило кілька людей. На жаль, в нашому селі ми не могли сказати багатьом людям про можливість спільної молитви. Це було пов'язано з нашим батьком. Він спочатку був вчителем, а потім його звільнили з роботи і вже відчувалась дистанція від людей до нашої сім'ї. Так часто буває у вчительських родинах, що люди ставляться з пошаною і страхом.»²⁶

Тому ми могли сказати максимум двом-трьом родинам про час і місце Служби Божої і Сповіді. Зазвичай Літургія розпочиналась об 11, або 12 годині ночі, після чого священник сповідав людей. Найбільш яскраво мені запам'яталась Літургія у селі Першаків на празник Богоявлення. Тоді на Службу Божу збиралось дуже багато людей. Служити приїжджав о. Іван Юськів редемпторист. Зима – було дуже холодно, але священник приїхав,

²⁵ Там само.

²⁶ Духовна велич Львова. (до дня 120-ліття єпископської Хіротонії Праведного Митрополита Андрея та 30-ліття маніфесту за легалізацію УГКЦ) м. Львів 2019. – С. 115.

людей висповідав, відслужив Службу Божу, посвятив воду та покропив людей. Це все, очевидно, починалося звечора, і закінчувалося близько 3-4 години ранку».²⁷

Кількість вірних на таких Богослужіннях налічувала від кількох осіб до кількох десятків. Перед Літургією відбувалася сповідь. Священик надівав переважно лише єпитрахиль, яку в разі облави легше було зняти й сховати. З причин безпеки священники не завжди носили з собою церковну утвар.

Після розгону монастирів та арештів настоятелів монахи й монахині жили невеликими спільнотами по 3-4 особи й виконували приписані уставом обов'язки.

Поповнення чернечих Згромаджень відбувалося за рахунок молоді, яка приходила в монастир за рекомендаціями сестер чи священників.

Монахині допомагали в релігійній освіті дітей, зберігали у своїх домівках Пресвяту Євхаристію, домовлялися про місце й час Богослужіння, особливо на Різдво й Великдень, приносили все необхідне для відправи. У цих «мандрівних церквах» сестри були і паламарями, і дяками, і катехитами (учителями Закону Божого).²⁸

Велику підтримку підпільним священникам і єпископам надавали миряни. Їхні дома часто ставали місцями для проведення Богослужінь та уділення церковних таїнств. Вірні УГКЦ дбали про християнське виховання дітей, виготовляли та зберігали літургійні речі, опікувалися зачиненими храмами, супроводжували та охороняли своїх душпастирів, шукали священників для людей, котрі потребували сповіді чи Причастя, а тому по праву стали непорушною опорою Церкви в підпіллі. Миряни в основному оберігали віру. У сім'ях говорили про Бога, про Церкву, вчили молитви, казали, що наша Церква, хоч зараз невидимо, але пов'язана з Римом. Вели формаційну роль Літургії і просвітницькі передачі «п'ятнадцятихвилинки». Хоч, звичайно, їх дуже глушили, але людям вдавалося ловити хвилю і слухати. Вони дуже цим дорожили. Не раз були цілі начитки з історії, з історії Церкви. Ще тоді не було магнітофонів, тому люди дуже часто вручну писали собі скрипти.²⁹

Одним із найважливіших завдань церковного проводу підпільної Церкви став підбір, навчання і висвячення кандидатів до духовного стану. З цією метою діяли таємні духовні семінарії, у яких здобувало освіту нове покоління священнослужителів, забезпечуючи Церкві неперервність душпастирського служіння. В монастирі збирали по двоє, по троє новика. Вони мали свого магістра, тобто вчителя. І цей провідник познайомившись з новиками казав, що такого числа, на таку годину зустрінемося там і так відбувалося навчання. До цих

²⁷ Ті, що вірні. Валентин Дігтяренко [Кінофільм] URL: <https://www.youtube.com/watch?v=p8SG5mXZyjc/>

²⁸ Фром Е. Мистецтво Любові: [Текст]/ Теорія Любові / Любов до Бога. 2017. С. 57.

²⁹ УГКЦ невідомий літопис. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=gOI0j-rKNJI>

зустрічей готувалися. Зустрічі відбувалися доволі рідко, десь два, або три рази в місяць. Так планувалося спеціально, щоб не засвітитися перед радянською владою.

Начання тривало досить довго. Одного чи декількох кандидатів закріплювали за освіченим священиком, який, зокрема, забезпечував їх підручниками, перекладами з латини та інших мов. Навчальна програма була значно вужча, ніж у колишніх семінаріях, і охоплювала лише найважливіші та найнеобхідніші для практичного душпастирювання в підпіллі предмети. До таких належали моральне і пастирське богослов'я, догматика, канонічне право, обрядовість, Святе Письмо, філософія, церковна історія, етика та церковний спів. Рукоположення молодих душпастирів відбувалося переважно після чотирьох – шести років таємного навчання. Кандидатів екзаменувала комісія зі старших священиків і, якщо результати були позитивними, їх рекомендували єпископу.

Багато з кандидатів змушені були офіційно працювати на важких і малооплачуваних роботах, щоб мати змогу здійснити своє священиче покликання. Священикам найвигідніше було працювати сторожем. Тому, що він відпрацював дванадцять годин чи добу, а потім мав три або чотири доби вихідних, і він міг за той час десь поїхати до людей у віддалені села, послужити там, бо були різні потреби і хворі, і похорони, і хрестини, і люди одружувались. Ще була популярною праця газівника. Була норма по такому догляду за газовими, апаратами, яку можна, було цю норму виконати швидко і мати час для служіння людям.

Отже, у цей зовсім не легкий період життя люди не втрачали віри, вони знали що Бог своєї Церкви ніколи не покидає. Господь дбає про своїх людей. А навіть, якщо в якийсь час не відчувається Його підтримка, то це є певне випробування, щоб людей виховати. Можливо – це результат невірності. Так було з Ізраїльським народом. Вони не раз попадали в довгі роки неволі, а потім завдяки цьому повертались до Бога. І Господь Бог їх повертав назад на свої землі, де вони успішно розвивались і практикували там свою віру. А коли наставав момент, що народ знову відступав від Бога і творив собі божків, то знову попадали у неволю. Таким чином, Господь Бог виховує. Він дає різні випробування і спостерігає за людиною та її діями і як вона поводитися в тій чи в іншій ситуації. Можливо і зараз, коли наша Батьківщина на порозі війни, наш народ проходить процес виховання і очищення. Але ми також знаємо, що Бог дає людині такі випробування, які вона може витримати. Тож у складних життєвих ситуаціях ми не маємо думати, що Бог забув про нас чи сумніватися у Його дійсності. Адже Бог – це символ справедливості, істини і любові. Бог – це символ єдиного джерела, що є основою розмаїтих проявів, це образ квітки, що проростає з духовного насіння всередині кожного з нас.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Фром Е. Мистецтво Любові / Теорія Любові / Любов до Бога. 2017. 325 с.
2. Ті, що вірні. Валентин Дігтяренко [Кінофільм] – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=p8SG5mXZyjc/>
3. Духовна велич Львова. (до дня 120-ліття єпископської Хіротонії Праведного Митрополита Андрея та 30-ліття маніфесту за легалізацію УГКЦ) м. Львів 2019. – 298 с.
4. Церква в Підпіллі 1948-1989 (Історія УГКЦ) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ugcc.ua/official/official-documents/>
5. УГКЦ невідомий літопис – [Електронний ресурс] / – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=gOI0j-rKNJI>.

Дата надходження до редакції: 19.11.2019